

Diyarbakırlı Said Paşa'nın el yazısı ve imzası

mesi. Gazneliler devri şairlerinden Ebü'l-Feth el-Büstî'nin 'Uvnânü'l-hikem'inden ilk kırk beş beyitlik kısmın nazmen tercümesidir. Süleyman Nazif'in bir mukaddimeyle birlikte *Mahtil* dergisinde yayımladığı tercüme (sy. XXVI [İstanbul 1340], s. 31-32; sy. XXVII [İstanbul 1341], s. 53-54) Mehmet Atalay, Arapça metniyle birlikte yeni harflerle neşretmiştir (bk. bibl.).

11. *Kasîde-i Bürde Tahmîsi*. Bûsîrî'nin meşhur kasidesi üzerine yapılan bu tahmîsi Vesile Albayrak Sak neşretmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Fâik Reşad, *Eslâf*, İstanbul 1312, II, 17-26; *Sicill-i Osmânî*, III, 49; *Osmanlı Müellifleri*, II, 241-244; Ali Emîrî Efendi, *Esâmî-i Şu'arâ-yı Âmid* (haz. Galip Güner-Nurhan Güner), Ankara 2003, s. 29; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1608-1613; Şevket Beysanoğlu, *Diyarbakırlı Fikir ve Sanat Adamları*, Ankara 1997, II, 15-25; Nuran Balta, *Türk Edebiyatı Tarihi Edebiyat Nazariyesi Geleneğinde Mizânü'l-Edeb'in Yeri* (yüksek lisans tezi, 2009), Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; Vedat Yeşilççek, "Edebiyatımızda Nazariyat Tartışmaları ve Mizânü'l-Edeb Adlı Eserin Bu Tartışmalardaki Yeri ve Önemi", *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, III/2, Uşak 2010, s. 115-123; Kenan Erdoğan, "Klasik Mi'râciyyelerden Farklı Bir Mi'râciyye: Said Paşa ve Mi'râciyyesi", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 12, Erzurum 1999, s. 163-185; a.m.f., "Said Paşa Divanına Göre 19. Yüzyıl Divan Şiirinde Görülen Bazı Değişimler", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 9, Konya 2001, s. 83-106; Mehmet Atalay, "Ebü'l-Feth el-Büstî'nin Kasîde-i Nûniyye'sinin Diyarbakırlı Said Paşa Tarafından Yapılan Türkçe Tercümesi", *Atatürk*

Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi, sy. 27 (2005), s. 145-154; İdris Kadioğlu, "Diyarbakırlı Said Paşa Divanı'ndaki Sırf Türkçe Şiirler ve Şairin Hikmetli Beyitlerinden Örnekler", *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sy. 1, Diyarbakır 2009, s. 1-13; a.m.f., "Said Paşa ve 'Tenezzüh' Şiiri", *Turkish Studies*, X/8 (2015), s. 53-68; Vesile Albayrak Sak, "Said Paşa'nın Kasîde-i Bürde Tahmîsi", a.e., VIII/9 (2013), s. 523-559; "Said Mehmed Paşa (Diyarbakırlı)", *TDEA*, VII, 430; "Said Paşa", *Türk Dün-yası Edebiyatçıları Ansiklopedisi*, Ankara 2007, VII, 454.

İDRİS KADIOĞLU

SAİDÂN, Ahmed Selim

(Ahmed Selim Seidân)

(1912-1991)

İslâm matematik tarihi üzerine yaptığı çalışmalarla tanınan Filistinli âlim.

1912 (veya 1914) yılında Filistin'in Safed şehrinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Safed'de yaptı, liseyi Kudüs'te okudu. Lisans eğitimini matematik alanında Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde tamamladı (1934). 1934-1948 yıllarında Kudüs'teki el-Külliyetü'r-Reşîdiyye ve el-Külliyetü'l-Arabiyye liselerinde matematik hocalığı yaptı, liseler için çok sayıda matematik kitabı kaleme aldı ve Kudüs Radyosu'nda bilimsel haberlerin yayımıyla ilgilendi. 1948'de Londra Üniversitesi'nden matematik alanında ikinci lisans derecesini aldı. 1948-1969 yıllarında Sudan hükümetinin daveti üzerine Hartum Üniversitesi'nde ders verdi. Bu süre zarfında Sudan okullarında okutulmak üzere matematik kitapları yazdı. Doktorasını da Hartum Üniversitesi'nde Hint-Arap aritmetiğinin gelişimi hakkındaki teziyle 1966'da bitirdi. 1969'da Ürdün Üniversitesi Fen Fakültesi'ne geçerek profesör unvanı aldı ve emekliye ayrıldığı 1979 yılına kadar fakültenin dekanlığını yürüttü. Ebü Dîs Üniversitesi'nin kuruluşuna başkanlık etmek üzere 1979'da Kudüs'e yerleşen Saîdân, İsrail yönetimi tarafından 1981'de görevinden uzaklaştırıldı.

Ahmed Selim Saîdân

rıldı. Bu tarihten sonra matematik alanındaki çalışmalarına yoğunlaşarak pek çok eser kaleme aldı. 1979'da el-Mecmau'l-ilmiyyü'l-İrâkî'ye, 1988'de Kahire'deki Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye'ye üye seçildi. Bilim dilinin ve özellikle matematik terimlerinin Arapçalaştırılması konusunda büyük çaba sarfetti. Ürdün İslâm Medeniyeti Araştırmaları Kraliyet Akademisi'nin neşrini planladığı, ancak bir örnek fasikülle kalan *Mevsû'atü'l-hağârati'l-İslâmiyye*'yi hazırlama düşüncesine öncülük etti, *Dictionary of Scientific Bibliography*'de İslâm matematikçilerine dair maddeler yazdı. *Mathematical Review*, *ISIS*, *Historia Mathematica* ve *Centrarum* gibi uluslar arası dergilerde İslâm matematik tarihinin farklı yönleri hakkında makaleleri yayımlandı. Saîdân 23 Ocak 1991 tarihinde Amman'da vefat etti. Ders kitabı ve tercümeleri dışında altmış beşe yakın kitabı ve hacimli makaleleri bulunan Saîdân, İslâm matematik ve astronomi tarihinin pek çok önemli metnini neşretmiştir. Âdil Ahmed Cerrâr, onun hakkında *ed-Duktûr Aĥmed Sa'îdân: Muĥtârât min intâcihi'l-fikri* adıyla bir çalışma yapmıştır (Amman 1422/2002).

Eserleri. Telif: *el-Fikrû'l-insânî fi fûlletihi* (Kahire 1955), *Târîhu 'ilmi'l-ĥisâbi'l-'Arabî* (Amman 1971), *Ĥișâtü'l-erkâm ve't-terķim* (Amman 1983), *Meşrû'u Mecma'i'l-lugati'l-'Arabiyyeti'l-Ürdüni li'r-rumûzi'l-'ilmiyye ve'l-'Arabiyye* (Amman 1404/1985), *Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-'âlemi'l-'Arabî: Dirâse muĥârene ma'a taĥķik li-ehemmi kütübi'l-cebri'l-'Arabiyye* (I-II, Küveyt 1406/1986), *Ĥâmûsü muștalaĥâti'r-riyâziyyât el-ibtidâ'iyye: Muĥâvele târiĥiyye* (Amman 1408/1987), *Muĥaddime li-târîhi'l-fikri'l-'ilmi fi'l-İslâm* (Küveyt 1409/1988), *Hendesetü Öĥlidis fi eydin 'Arabiyye: Kitâbü Ușûli'l-Öĥlidis ma'a İzâfâti'n-Neyrizî ma'a kitâbi Tecridi Öĥlidis li-'Alî b. Aĥmed en-Nesevî* (Saîdân bu çalışmasında Öklid'in *Elementler*'inin Arapça tercümesi olan *Ușûlü'l-hendese [Kitâbü Ușûli'l-Öĥlidis, Kitâbü Öĥlidis]* ile Neyrizî ve Nesevî'nin eser üzerine yaptıkları çalışmaların kısmî neşrini gerçekleştirmiştir [Amman 1411/1991]). Saîdân'ın bazı makaleleri şunlardır: "el-Ușûlü'l-İĥrîkiyye li'l-'ulûmi'r-riyâziyye 'inde'l-'Arab" (*MMMA*, VII/7 [1961], s. 81-110); "el-Eşerü'l-Hindî fi'r-riyâziyyâti'l-'Arabiyye" (*el-Ebĥâs*, XV [Beyrut 1962], s. 409-477); "Risâletân fi'l-ĥisâbi'l-'Arabî" (*MMMA*, XIII/1 [1967], s. 41-158; Kûşyâr b. Lebbân ile Ahmed b.

Ali el-Erbîlî'ye ait birer risâlenin neşridir); "Risâletân fi'l-hendese tünsebâni ilâ Erşimîdîs" (MMMA, XXVI/2 [1982], s. 571-623); "Teşîşü'z-zâviye fi'l-uşûri'l-İslâmiyye" (MMMA, XXVIII/1 [1983], s. 99-137; konuyla ilgili dört risâlenin neşridir); "el-Luğâtü'l-Arabiyye ve'l-menhecîyyetü'l-İlmiyye el-mu'âşıra" (MMLA, LXV [1409/1989], s. 132-140).

Neşir: Kûşyâr b. Lebbân, *Ṭarâ'ifü'l-hisâb* (MMMA, IX/2 [1963], s. 291-320); a.mlf., *Kitâb fi uşûli'l-hisâbi'l-Hindî* (MMMA, XIII/1 [1967], s. 53-83); Nasîrüd-dîn-i Tûsî, *Cevâmî'u'l-hisâb bi't-taht ve't-türâb* (el-Ebhâs, XX/2 [Beyrut 1967], s. 91-164; XX/3, s. 213-292); Ebû'l-Vefâ el-Bûzcânî, *Kitâbü'l-Menâzili's-seb'c* (Târîhu 'ilmi'l-hisâbi'l-Arabî, Amman 1971, s. 64-368); Kerecî, *el-Kâfi fi'l-hisâb* (cebirle ilgili kısmın neşri; *Târîhu 'ilmi'l-hisâbi'l-Arabî*, s. 367-466); Ahmed b. İbrâhim el-Ökfidîsî, *el-Fuşûl fi'l-hisâbi'l-Hindî* (Amman 1393/1973; Halep 1404/1984; Saîdân bu eseri notlarla İngilizce'ye çevirmişti [*The Arithmetic of al-Uqlidîsî*, Dordrecht-Boston 1978]); Sâbit b. Kurre, *Kitâbü'l-A'dâdî'l-mütehâbbe* (Amman 1977); Yaîş b. İbrâhim el-Ümevî, *Merâsimü'l-intisâb fi me'âlimi'l-hisâb* (Haleb 1401/1981); İbrâhim b. Sinân b. Sâbit es-Sâbî, *Resâ'ilü İbn Sinân* (Küveyt 1403/1983); Ebû Saîd es-Siczi, *Kitâb fi Teshîli's-sübül li'stihrâci'l-eşkâli'l-hendesiyye* (Resâ'ilü İbn Sinân içinde, s. 339-372); İbnü'l-Bennâ el-Merrâkûşî, *el-Mağâlât fi 'ilmi'l-hisâb* (Amman 1403/1984); a.mlf., *Kitâbü'l-Uşûl ve'l-muqaddemât fi'l-cebr ve'l-muqâbele* (Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-âlemi'l-Arabî, Küveyt 1986, II, 498-585); Abdülkâhir el-Bağdâdî, *et-Tekmilâ fi'l-hisâb* (Küveyt 1406/1985; bu eserle birlikte Bağdâdî'nin *Kitâb fi'l-Mişâha* adlı risâlesini de neşretmiştir [s. 333-382]); Ebû Kâmil Şücâ' b. Eslem, *Kitâbü Ṭarâ'ifi'l-hisâb* (Târîhu 'ilmi'l-cebr fi'l-âlemi'l-Arabî, Küveyt 1986, I, 67-80).

BİBLİYOGRAFYA :

Sâmî Halef Hamârneh, *Delîlü'l-bâhişin fi târihi'l-ülûm 'inde'l-Arab ve'l-müslimîn*, Halep 1400/1980, s. 189; M. Ömer Hamâde, *A'lâmü Filisîn*, Dimaşk 1985, s. 183-184; M. Hayr Ramazan Yûsuf, *Tekmilâtü Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Beyrut 1418/1997, s. 38-39; a.mlf., *Mu'cemü'l-mü'ellifine'l-mu'âşirin: Vefeyâtü 1315-1424* (1897-2003), Riyad 1425/2004, I, 64; Ahmed el-Alâvine, *et-Tezvil ve'l-istidrâk 'alâ Mu'cemi'l-mü'ellifin*, Cidde 1423/2002, s. 27; "Ahmed Selîm Saîdân", *MMLA'ür*, XIV/39 (1990), s. 359-360; B. A. Rosenfeld, "In Memoriam: Ahmad Salim Saîdân (1914-1991)", *Historia Mathematica*, XIX (1992), s. 438-439; J. P. Hogenrijk, "Bibliography

of Publications of Ahmad Salim Saîdân (1914-1991) on the History of Mathematics and Astronomy in Islamic Civilization and List of Medieval Arabic Texts Published by Him", a.e., s. 439-443; İbrâhim b. Abdullah el-Hâzimî, *Mevsû'atü a'lâmi'l-karni'r-râbi' 'aşer ve'l-hâmis 'aşer el-hicri fi'l-âlemi'l-Arabî ve'l-İslâmî*, Riyad 1419, I, 395-397; Ebû Bekir Hâlid Sa'dullah, "Saîdân, Ahmed Selîm", *Mv.AÜ*, XII, 594-599.

M. CÜNEYT KAYA

SAİDİ, Abdülmüteâl (عبد المتعال الصعيدي)

Abdülmüteâl b. Abdülvehhâb
b. Ahmed es-Saîdî
(1894-1966)

Mısırlı fikir adamı.

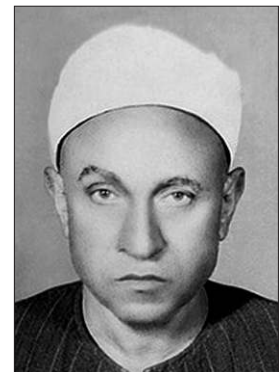
29 Şâban 1311'de (7 Mart 1894) Dekahliye vilâyetine bağlı Ecâ'da doğdu. Ailesi, Saîd bölgesindeki Asyût'a bağlı Menfelût beldesinden geldiği için Saîdî nisbesiyle tanınmıştır. Çiftçilikle uğraşan babası Abdülvehhâb kendisi henüz bir aylıkken vefat ettiğinden ailenin geçimini annesi sağlamaya çalıştı. Öğrenim hayatına köy mektebinde başladı, parlak zekâsı ve çalışkanlığı ile kendini gösterdi. 1914'te kaydolduğu Tanta'daki Ezher'e bağlı el-Ma'hedü'l-Ahmedî'yi bazı sınıfları okumadan bitirdi. Kahire'de girdiği imtihanda âlimiyye diploması aldı (1918). Öğrenimi esnasında ilmî ve edebî yayınların yanı sıra vatanseverlik duygusunun gelişmesinde önemli rolü olan Vatan Partisi'nin yayın organı başta olmak üzere günlük gazeteleri takip etti (*Târîhu'l-işlâh*, s. 93). Mezun olduğu yıl el-Ma'hedü'l-Ahmedî'ye hoca olarak tayin edildi; Arap edebiyatı, belâgat, hadis, felsefe ve mantık dersleri verdi.

Ezher'de takip edilen eğitim metot ve müfredatının çağın gerisinde kaldığı ve islah edilmesi gerektiğini söyleyen Saîdî, burada okutulan ders kitaplarını eleştiren makale ve kitaplar yazdı. Bu konuda kaleme aldığı *Nağdü nizâmi't-ta'limi'l-hadîs li'l-Ezher* başlıklı eseri henüz basılmadan öğrenciler arasında olumlu karşılanırken el-Ma'hedü'l-Ahmedî'deki hocaları tarafından eleştirildi ve enstitüden ayrılması istendi. Gelecek tepkilerden çekindiği için eserin basımını beş yıl geciktirdi. Mısır'ın Birleşik Krallık'tan bağımsızlığını kazanmasının ardından kitabını 1924'te neşretti ve bu eseriyle kamuoyunda islahatın gündeme gelmesini hedefledi. Bunun üzerine Dinî Enstitü İdare Meclisi, Saîdî'nin maşasının yarısını kesilmesine karar verdi. Ancak bu karara Ezher'in önde gelen bazı

âlimleri karşı çıktı ve Ezher hatibi Şeyh Mustafa el-Kayâtî, Saîdî'yi destekleyen bir makale yazdı (a.g.e., s. 98-99). Bu arada Saîdî, 1928'de Ezher şeyhi olan bir diğer islahat savunucusu Muhammed Mustafa el-Merâgî'nin görüşlerini destekleyen yazılar kaleme aldı. Saîdî'nin hocası ve el-Câmiu'l-Ahmedî'nin şeyhi olan Muhammed b. İbrâhim ez-Zavâhirî ile görüşen Merâgî'nin aracılığıyla uygulanan maaş kesintisi kaldırıldı. 1929'da *el-Belâğ* dergisinde bu defa tarikatlara yönelik eleştirileri çıkınca bir Şâzelî şeyhi olan Zavâhirî'yi, ardından İslâm'da siyaset hürriyeti konulu makalesindeki, "İslâm'da yönetim halkların elindedir; halklar dilerse monarşi, dilerse cumhuriyet rejimi kurar" şeklindeki ifadesiyle de Kral Fuâd'ı öfkelendirdi. Çağdaşı Ali Abdürrâzık gibi İslâm'ın bir devlet sistemi teklif etmediği, ancak yöneten ve yönetilen arasındaki hukuku belirlediği düşüncesini savundu.

1932 yılından itibaren Ezher Üniversitesi Arap Dili Fakültesi'nde hoca olarak göreve başlayan Saîdî, Muhammed Abduduh ve M. Mustafa el-Merâgî'nin fikirleri doğrultusunda yayımlanan haftalık *es-Siyâsetü'l-üsbû'îyye* gazetesinde makaleler yazdı. Fıkıh ilminin modern dönemde uygulanabilirlik sorununun çözümüne dair yazılarından dolayı Ezher'den ihracı gündeme geldi (1937). Merâgî'nin buna karşı çıkması üzerine bu sorun Saîdî'ye beş yıl kıdem verilmemesi ve Ezher'in Tanta'daki birimine nakliyle sonuçlandı. Bu dönemde de *el-Menâr*, *er-Risâle*, *el-Belâğ*, *Kevkebü's-şark*, *el-Ahbâr*, *Livâ'ü'l-İslâm*, *el-Hidâye* (Irak), *er-Râ'id* (Küveyt) gibi gazete ve dergilerde makaleleri yayımlandı. Genel olarak edebiyat, i'câzü'l-Kur'an, ictihad, tesettür, düşünce özgürlüğü, İslâm birliği, siyer, kelâm ve fıkıh ilminin tecdidine yönelik yazılar kaleme aldı.

1939'da Tanta'dan Kahire'ye döndü. 1940-1950 yıllarında, başta kendisini

Abdülmüteâl
es-Saîdî